

II. FRANČIŠKANSKA DOBA OD 1811. NAPREJ

1. Svetogorski frančiškani se preselijo iz goriškega mesta na Kostanjevico.

Leta 1810 je v naših krajih mogočno gospodaril francoski cesar Napoleon. Njegov namestnik v tedaj tako imenovanih Ilirskih provincah, Kranjski, Koroški, Istri, Dalmaciji, Dubrovniku, Hrvaški civilni in vojaški, je bil vojvoda dubrovniški, maršal Marmont.

Od Napoleona niso imeli pričakovati redovniki nič dobrega; prav tisto leto je zatrl po Italiji mnogo samostanov. Maršal Marmont pa ni objavil v svojih provincah dotičnega dekreta, kakor je slišal pripovedovati p. Klarus Vaskotti, zato ne, ker se je hotel hvaležnega izkazati frančiškanom, ker so ga blagovoljno sprejeli, ko je bil v Dalmaciji, v neki svoj samostan in rešili nevarnosti, v kateri bi bil zgubil življenje.

Bodisi to res ali ne, toliko je menda gotovo, da se imamo temu Francozu zahvaliti, da se samostani, kar jih je bilo še po naših krajih, niso zatrli, in da so nekdanji svetogorski frančiškani namesto samostana v goriškem mestu, kjer so prebivali četrto stoletja, dobili Kostanjevico, ki jim je vsaj po svoji legi na primerni višavi morala bolj ugajati kot stari minoritski samostan v mestu.

Kaj je bilo vzrok, da se ordinariat, ki se je prej, ko je bilo mesto pod Avstrijo, dvakrat odločno in z uspehom branil frančiškane pustiti iz mesta, francoski vladi ni več ustavljal, tega ne vemo; lahko, da ni imel poguma za to, ker varno seveda ni bilo navzkriž priti z mogočnim Napoleonom, ko je bil na vrhuncu svoje slave. Pa tega tudi ne smemo misliti, da bi bil Marmont tisto premeščenje ukrenil le frančiškanom na ljubo; vzrok je bil pač

ta, ker je hotel imeti stari samostan v mestu dol zase, to je, za vojaške namene, za kar mu poslopje na Kostanjevici ni moglo enako dobro služiti. To vidimo iz dekreta, ki bodi zavoljo svoje važnosti za nas tukaj prestavljen v slovenščino:

“V imenu njegovega veličanstva cesarja Francozov, kralja Italije, pokrovitelja renske zveze, posredovalca zveze Švicarjev itd. itd. itd., našega slavnega suverena, in po oblasti, ki nam je bila podeljena z odlokom 25. decembra, 1809. Mi, maršal cesarstva, gubernator Ilirskih pokrajin, preudarivši prošnjo monsinjora škofa goriškega, ki namerja doseči, da bi se patri frančiškani pri Sv. Antonu v tem mestu predstavili v zatrti samostan patrov karmeličanov, ki stoji na Kostanjevici, in upoštevajoč mnenje občnega finančnega nadzornika glede koristi te zamene, smo odločili in odločujemo:

1. Nadzornik v Gorici je pooblaščen v sporazumu s škofom tega mesta dognati, da bo hiša, stoječa na Kostanjevici, služila za samostan goriškim patrom frančiškanom.
2. Samostan sv. Antona v Gorici bo zanaprej namenjen v stanovanje vojakom, v shrambo živeža in za tvornico za soliter.
3. Pohištvo patrov frančiškanov in oprava njih cerkve se prenese v samostan na Kostanjevici, in to bo služilo redovnikom, dokler se drugače ne ukrene, kakor bodo tudi rabili vse, kar je od tega odvisno, ravno tako in s tisto pravico, kakor so to uživali v samostanu sv. Antona v Gorici.

Iz vladne palače v Ljubljani, 19. decembra 1810.

Marmont, generalni gubernator Ilirskih pokrajin”

Ta odlok, iz francoščine zvesto prevedenega v italijanščino, je 28. decembra 1810 škofijski urad goriški izročil gvardijanu goriškega samostana, p. Rufinu Zoharju in 6. januarja 1811, torej na praznik sv. treh kraljev, je nekdanja svetogorska, tedaj goriška frančiškanska družina zapustila goriški samostan sv. Antona ter se preselila na Kostanjevico. To se je zgodilo pač gotovo z nekako cerkveno slovesnostjo; zato se je izvolil praznični dan. Kar so vzeli s seboj raznega blaga, to se je preneslo ali prepeljalo seveda prej ali potlej.

Tedaj je bil škof v Gorici 80 letni starček Francišek Filip grof Inzaghi; tudi njemu imamo biti hvaležni za lepo Kostanjevico.

Frančiškanska družina goriška je štela tedaj 4 patre, 2 laika in 1 terciarija; tako se je bila polagoma skrčila v tistih hudih časih. Patri so bili: že imenovani Rufin Zohar⁷, gvardijan, Maksencij del Neri, vikar, Benvenut Garzaroli in Mihael Jelerčič, ali, kakor se je po goriško prav za prav pisal: Ellercig.

Med njimi je bil najmlajši pater Benvenut Garzaroli, pa je najprei sklenil življenje, že 13. junija 1814, prvi frančiškan, lci je umrl na Kostanjevici, star šele 34 let.

Le 10 dni za njim, 23. junija 1814 je umrl najstarejši med njimi, p. Maksencij del Neri, v starosti 77 let in 8 mesecev, redovnega življenja 58 let, 10 mesecev.

Poglavar male družinice, gvardijan p. Rufin Zohar, po rodu Rečan ali morebiti Trsatčan, je bil tedaj še v čvrsti moški dobi 55 let. Umrl je na Trsatu 5. februarja 1833 v starosti 78, redovnega življenja 56 let.

Poslednji, p. Miha Jelerčič, je bil ob preselitvi za dve leti starejši od svojega vrstnika p. Benvenuta; živel je pa do 1. decembra 1846 ter dosegel starost 67 let in 9 mesecev, redovnega življenja 45 let, od katerih je preživel skoraj polnih 35 na Kostanjevici, dvakrat po 6 let kot gvardijan.

To so bili torej prvi patri frančiškani, ki so prišli na Kostanjevico. Tu so našli cerkev, kakor jo je po odhodu patrov karmeličanov, po večletnem zapuščenju in deloma oropano gospod Poli za silo oskrbel z najpotrebnejšim. Še v žalostnejšem stanu je bil samostan; zlasti vzhodni konec, ki je nekaj časa služil za vojaško bolnišnico, je bil ves razdrapan, celice prazne, brez

⁷ P. Klarus piše to ime "Zochar", v našem nekrologiju je pisano "Cochar", kar bi se imelo brati po pisni navadi dotičnega časa "Kohar". Toda Klarusova pisava ne dopušča take izreke. Pred leti je bilo v Gorici dobro znano ime "Zohar" (pisano po nemško "Socher") in tako se je najbrž tudi p. Rufin imenoval, namesto Žohar; prim. Zupan (Suppan) nam. Župan.

vrat, brez oken, brez poda; nekdanja knjižnica patrov karmeličanov gole stene, le vrata, lepo delo kakega domačega umetnika, so bila ohranjena, kakor so še dandanašnji, in, kakor je bilo že omenjeno, tudi vrata na kor in v refektorij.

Frančiškani so prinesli ali pripeljali s seboj iz mesta kar so imeli pohištva, knjižnico in cerkveno opravo. Skoraj vse to je bilo še s Svete Gore, le že večkrat omenjeni oltar in en zvon so dobili iz stare minoritske cerkve, ki se je imela podreti.

Od pohištva so vredne, da se posebej omenijo mize v refektoriju, katerih močne in široke deske nam še zdaj služijo, le stala so se jim pred kakimi 10 leti naredila nova, nekako modernejša.

Knjižnica svetogorska je bila za tiste čase in razmere zadosti lepa in obilna; ali pri dvojnem preseljevanju, s Sv. Gore v Gorico, z Gorice na Kostanjevico, se je, kakor sodi p. Klarus, marsikaj poizgubilo in pokradlo. Nekatere reči so se pozneje vrnila. Na vsak način so knjige s Sv. Gore znameniten del naše sedanje knjižnice, ki se je v teku preteklega stoletja seveda namnožila, tako da bi že zelo potrebovala novih prostorov.

Tudi cerkvene oprave so imeli goriški frančiškani še s Sv. Gore. Celo do današnjega dne se je ohranila zlasti neka rumena, s svetlim srebrom vezena mašna obleka, ki se je še ob našem času. pri polnočni maši o božiču v luči mnogih sveč lepo lesketala. Ker se ji je sicer poznala starost, se ni rabila kakor le enkrat v letu pri slovesni polnočnici. Ko je pred šestimi leti naša redovna okrajina nazaj dobila Sveto Goro, se je ta mašna obleka vrnila in tamkajšnji prvi gvardijan jo je dal lepo popraviti, tako da se zdaj more pokazati pred oltarjem tudi po dnevu. Če pride kak škof na Sveto Goro, lahko mašuje torej v mašnem plašču starem ne manj kot 120, mogoče da tudi več ko 150 let.

Drugi znameniten spomenik s stare Sv. Gore pa je ostal še malo dalj na Kostanjevici. To je star leseni kip Matere Božje, kakršna se je prikazala leta 1539 grgarski pastirici Uršuli

Ferligojnici. Kakor pravi podpis, je bil ta kip na Sv. Gori že preden se je cerkev sezidala; ljudje so hodili k njej molit in so po Mariji dosegli mnogo milosti. Leta 1544 je bila velika cerkev svetogorska dovršena; 12. oktobra tega leta jo je škof dr. Egidij Falcetta, namestnik oglejskega patrijarha Marina Grimanija, posvetil. Ob tej priliki je patriarh podaril za veliki oltar sliko, ki je na njem do današnjega dne. V velikem oltarju na Sv. Gori naš kip torej pač ni bil nikdar. Kje je prvotno stal, ne vemo. Pozneje je bil v samostanu na presledku stopnic iz prvega v drugo nadstropje. Kron prvotno ni imel na glavah Marijini in Jezusovi; tudi zdaj bi bil lepši brez njih.

Ta kip torej, kakor ga vidiš, blagovoljni bralec, na podobi na koncu spisa, je stal zdaj že blizu sto let pri nas na molitvenem koru. Rajni p. provincial Bonaventura mu je dal okoli leta 1870, ko je bil gvardijan, napraviti nekako leseno kapelico; pred kakimi 10 leti pa so ga čedno prebarvali s prvotnim enakimi barvami.

Spomina vredno je, da je nekdanji patriarh beneški, sedanji papež Pij X., ko je bil pred 4 leti (7. okt. 1902) pri nas, posebno ogledal tudi ta Marijin kip. Kakor smo slišali praviti, je imel namen drugo leto spet priti v Gorico in obiskati tudi Sveto Goro. To se ni moglo zgoditi več. Ko je pa letošnjo spomlad na prošnjo našega prečast. provinciala sv. oče dovolil svetogorskemu svetišču častni naslov bazilike, tedaj se je pač spomnil cerkve in samostana, ki ga je visoko na gori iz Gorice od daleč videl, in morebiti tudi starega Marijinega kipa s Svete Gore, ki ga je gledal pri nas na koru.

*2. Frančiškani popravijo kostanjeviški samostan
in ustanove tukaj modroslovno in bogoslovno učilišče
kranjsko-hrvaške okrajine.*

Prvi gvardijan na Kostanjevici je bil, kakor smo videli, p. Rufin Zohar (ali Žohar) z Reke (ali Trsata). Opravljal je tu svojo službo do 10. avgusta leta 1817.

Za njim je nastopil p. Mihel Jelerčič (ali Elerčič), meščanskih staršev sin iz Gorice, tedaj še mlad pater, ki si je znal s svojim olikanim, priljudnim vedenjem pridobiti srca vplivnih, plemenitih in premožnih ljudi med goriško gospodo, ter jih nakloniti k blagodušni pomoči za: cerkev in samostan kostanjeviški, kakor bi se kakemu drugemu, zlasti tujcu, ne bilo lahko posrečilo. On je torej nekaj z malimi prihranki, nekaj z miloščino pobožnih vernih počasi prenovil samostan. Odpravil je zid, ki je delil zgornji hodnik, prestavil stranišče na vogal samostana, tla omenjenega hodnika je dal pokriti z opeko, zidove popraviti, ravno tako streho, ki jo je zavaroval tudi s strelovodi. Celicam je dal narediti okna in vrata, kjer jih ni bilo, ter jih oskrbel s pohištvo, redovnemu uboštvo primernim. Z eno besedo, on je samostan postavil v tisti stan, v kakršnem je bil do malega še leta 1848, ko je p. Klarus pisal svojo knjižico, in pač tudi še mnogo let pozneje.

Pa tudi v duševnem, znanstvenem oziru je čas Jelerčičevega prvega gvardijanata za naš samostan znamenit. 5. novembra l. 1821 se je namreč po prizadevanju provinciala p. Vincencija Panceta in po dovoljenju cesarja Franca začelo v tem samostanu modroslovno učilišče naše tedanje kranjsko-hrvaške redovne okrajine. To priča naslednji napis na leseni deski, ki se vidi še zdaj viseča nad vratmi nekdanje prve šolske izbe (sedanje pevske šole):

ANNVENTE FRANCISCO OPTIMO IMPERATORE
AC SINGVLARI SERAPHICAE RELIGIONIS PATRONO
LAETE PERCIPERE HIC QVINTA CAEPERE NOVEMBRIS
CVLTORES CLARAE LATIAE PRAECEPTA SOPHIAE.

To bi bilo po naše: "Po privoljenju Frančiška najboljšega cesarja in posebnega serafinskega reda Zaščitnika radostno 5. so sprejemati začeli novembra slavnega rimskega modroljubja častilci nauke 1821".

Prva lektorja (profesorja) novega učilišča sta bila oba Karlovčana, p. Krizostom Fogh in p. Kerubin Bauer. Izpitate, ki so se zahtevali, sta naredila na zagrebški akademiji. Učiti je imel p. Krizostom verstvo, matematiko in fiziko, p. Kerubin filozofijo, zgodovino in latinsko filologijo. Učenca sta imela prvo leto tudi le dva, to sta bila frater Fortunat Horvath in fr. Avgust Fornasari.

Čez dve leti je dovolil cesar nadalje, da se odpreta prva dva razreda bogoslovja in sam p. provincial, Vincencij Pance, se je podvrigel, odloživši svojo službo, v zagrebški akademiji skušnji iz cerkvene zgodovine in kanoničnega prava, ter je potrjen prišel za profesorja na Kostanjevico. Za nauk sv. pisma stare in nove zaveze in vzhodnih jezikov pa je bil odločen p. Ferdinand Vonča, ki se je podvrigel skušnji v osrednjem semenišču v Gorici.

Tako je naša redovna pokrajina po mnogih velikih težavah, ki jih je imela prestati od preganjanja cesarja Jožefa nadalje skozi več ko 40 let, vnovič ustanovila svoje domačo učilišče, ki se je ohranilo, četudi ne brez raznih sprememb, do današnjega dne.

Pogoji, ki jih je vlada stavila, so bili: 1. da se odločeni učitelji podvržejo predpisani državni skušnji; 2. da se k tej skušnji nihče ne pripusti, razen če je študiral pozneje ko leta 1774; 3. da bodo učitelji, ki jih dvorna preskuševalna komisija potrdi, učili vse nauke po vladi predpisane po tisti metodi, kakor se uče v avstrijskih javnih šolah; 4. da se bodo smeli udeleževati pouka tudi udje drugih samostanov ne izvzemši kapucine; 5. da bo imela deželna vlada nadzorstvo nad tem zasebnim učiliščem. Ravnatelj mu bo goriški nadškof, ki bo pri skušnjah vsakega pol leta ali osebno pričujoč ali pa po svojem komisarju. Spričevalom, ki jih imajo dobivati učenci, se je priznala državna veljava.

Kako važno je bilo to učilišče ne le za Red in njega posebne potrebe, temveč tudi za državo in prebivalstvo krajev, koder se je raztezala naša provinca, je očitno iz tega, ker je imela ta provinca skrbeti za učitelje (profesorje) trem javnim gimnazijam, šestrazredni v Novem mestu (že od leta 1746) in štirirazrednima

v Karlovcu in Pazinu. Lektorji na Kostanjevici so morali torej skrbeti, da vzgoje primerno število mladih redovnikov, ki bi bili zmožni napraviti potrebne izpite za gimnazijsko učiteljstvo. To dolžnost je dvorna študijska komisija predstojnikom province naravnost naložila. Tedanji provincial Jakob Marenčič je poslal leta 1843 v ta namen upokojenega gimnazijskega profesorja p. Frančiška Ksaverija Hudovernika na Kostanjevico. Ali ta je bil že čez eno leto drugam prestavljen in tisto nalogo so dobili nekateri domači profesorji bogoslovja in modroslovja. Ti so torej v prostih urah v torek in četrtek za to sposobne klerike pripravljali za gimnazijsko učiteljstvo, in sicer so učili p. Jernej Večerina, profesor bogoslovja, razlagati latinske klasike in latinsko pisati, profesorji modroslovja p. Rafael Ilovski latinsko in nemško slovstvo, p. Pavel Lavpetič grščino, p. Mansvet Šmajdek zemljepis. To je bila tolikanj težja naloga, ker je manjkalo potrebnih novejših knjig.

Tedanji gvardijan p. Salezij Volčič je naznanil to pomanjkanje deželni vladi, ki je to sporočila dvorni študijski komisiji, in kmalu je prišlo z Dunaja naročilo, naj se samostanu na Kostanjevici oskrbe vse dotične knjige. Deželna vlada primorska je poslala nato iz Trsta raznih namenu primernih knjig v vrednosti 126 gld.

Na prošnjo ravno tistega p. gvardijana je dovolil cesar Ferdinand leta 1846 tudi za fizikalni kabinet 123 gld. in nadalje skozi štiri leta še po 50 gld. Za ta denar je tedanji profesor fizike v Gorici, oče rajnega nadškofa Jordana, oskrbel našemu učilišču vsaj najpotrebnejše fizikalne aparate. V novejšem času sta potem dva bivša profesorja matematike in fizike kabinet znatno obogatila.

Ko je šlo leta 1852 za to, da se novomeška gimnazija dopolni na 8 razredov, je p. Salezij Volčič, tedaj provincial, obljubil skrbeti za profesorje, izprašane po novih postavnih določbah, in fizikalni kabinet s Kostanjevice prestaviti v Novo mesto. Najbrž si je mislil,

da bodo potem kleriki tam dovrševali gimnazijo in torej na Kostanjevici modroslovnih razredov ne bo več treba. Ali premislil se je gotovo, preden se je kabinet oddal; ostal je torej ohranjen učilišču, za katerega je bil v začetku namenjen. To se nam je zdelo potrebno tukaj omeniti, ker je pisal dr. Kaspar Pamer v novomeškem programu za šolsko leto 1903-4 o našem kabinetu; da je iz tamkajšnjega zavoda prišel na Kostanjevico: "Stammte ohnehin aus unserer Anstalt". Kako se je rajnemu dobremu gospodu vtepla taka misel, ne vemo, očitno pa je, da ni opravičena. Novomeška gimnazija do tistega časa ni imela modroslovja, kjer bi se bila učila fizika, torej ni potrebovala fizikalnega kabineta; naše učilišče pa ga je potrebovalo, in odkod ga je imelo, smo ravnokar videli. V Novem mestu pa se je z denarjem, kar so ga zložili dobrotniki in kar ga je naposled tudi vlada iz verskega zaklada privolila, ne le poslopje dozidalo, temveč tudi fizikalni kabinet, brez dvoma obilnejši in boljši od tukajšnjega, oskrbel. Ostala je torej provincialu Volčiču in njegovim naslednikom le dolžnost po obljubi skrbeti za učne moči, ki bi zadostovale postavnim zahtevam. Volja je bila dobra in storilo se je gotovo, kar se je moglo. Ali provinciali nimajo od kod jemati sposobnih ljudi, ako se jim sami ne ponudijo; zato je pravzaprav nemogoče zavezovati se k vzdrževanju kake gimnazije, ko se nima nikakih sredstev k zagotavljenju zadostnega in sposobnega naraščaja učiteljskih moči. Kakor je znano, je vlada leta 1870 gimnazijo v Novem mestu podržavila in ko je nadalje provinca še nižji gimnaziji v Pazinu in Karlovcu zgubila, potem tudi naše domače gimnazijsko učilišče za državo ni imelo več prejšnjega pomena in se mu je torej odpovedala pravica javnosti. To je bila od ene strani sicer zguba, od druge pa gotovo dobiček, ker se je moglo potem učilišče svobodno gibati ter urediti primernejše zdaj le zgolj na cerkveno dejavnost omejeni redovni okrajini.

3. Francosko kraljevo grobišče.

Proti koncu 18. stoletja so našli, kakor smo videli, nekateri francoski duhovniki, ki so bili pred divjo revolucijo zbežali iz domovine, na Kostanjevici tiho zavetje. Kdo bi bil mislil tedaj, da bo kakih 40 let nato poslednji postavni in tudi resnični kralj francoski našel prav tukaj svoj zadnji počitek! Ta kralj je bil Karel X., ki je sedel na francoskem prestolu od leta 1824 do 1830. Meseca julija poslednjega leta se je pred novo revolucijo moral umakniti iz dežele. Obrnil se je kralj, s svojo družino, najprej na Škotsko, potem na Češko, in 20. oktobra 1836 je prišel v Gorico, kjer je dobil stanovanje v palači grofa Mihela Koroninija Kronberškega, na tako imenovanem Cingrofu ali Grafenbergu, v predmestju Placuta imenovanem.

Pet dni po svojem prihodu v Gorico je šel kralj s svojim spremljeavcem, vojvodom Blakaškim, na sprehod. Prišla sta na cesto, ki drži iz mesta v Solkan, in videvši veličastni in slikoviti razgled na samostan in cerkev, ki stoji na kostanjeviški prijetno obraščeni višavi, je rekel kralj svojemu plemenitemu služabniku: "Tjale gori pojdem enkrat in Vi me boste spremili" Malo dni nato se je misel pregnanega kralja uresničila, seveda drugače kakor se je njemu zdelo.

4. novembra, na dan svojega patrona, sv. Karla, je bil kralj zjutraj pri maši. Med mašo ga je začelo zebsti, tako, da se ni mogel udeležiti navadnega zajtrka. In kmalu so nastopile hude bolečine, tako da tudi h kosilu ni mogel. Naslednjo noč mu je bilo še huje; krč ga je vil in iz sebe je metal. Videvši nevarnost je zdravnik kraljeve družine priporočil duhovnikom, naj previdijo kralja.

Vzvišeni bolnik se je vdal v voljo božjo; prejel je sv. poslednje olje. Zavoljo bljuvanja se mu sveta popotnica ni mogla dati, 6. novembra 1836 ob dveh popolnoči je kralj umrl, in nekaj dni nato ga je spremil vojvoda Blakaški na Kostanjevico k zadnjemu počitku.

Karel X. je umrl, kakor so izjavili zdravniki, za kolero, ki je tedaj hudo morila v Vidmu, v Trstu in tudi po vaseh v goriški okolici. Čudno, da je v goriškem mestu ni bilo; ako je kralj res umrl za kolero, je bil v Gorici edini.

Truplo kraljevega mrliča se je pomazililo in potem izpostavilo na visokem mrtvaškem odru v dvorani blizu izbe, kjer je izdihnil dušo. Tu so ga stražili njegovi služabniki, in goriški duhovniki, svetovni in redovni, so čuli in molili pri njemu nekaj dni. Zvečer so se v goriški veliki cerkvi pele slovesne večernice mrtvih.

Enajsti dan prej imenovanega meseca je knez nadškof goriški, Francisek Ksaverij Lovšin, med asistenco metropolitnega kapitlja in mestne duhovščine, svetovne in redovne, vzdignil truplo mrtvega kralja, ki se je postavilo na mrtvaški voz s šestimi črno odetimi konji. Sprevodu na čelu so šli mestni reveži z gorečimi svečami in oddelek mestne vojaščine z muziko, za njimi redovna in svetovna duhovščina, pred mrtvaškim vozom knez nadškof s svojo asistenco. Za vozom sta šla peš v dolgih črnih plaščih prvorojeni sin, grof Mirenski, in vnuk rajnega kralja, grof Šambordski, tedaj šestnajstleten mladenič; za njima vojvoda Blakaški in drugi plemeniti francoski gospodje, ki so bili spremili svojega kralja v pregnanstvo; za temi velika množica vsakovrstnega ljudstva, na zadnje spet oddelek mestne vojaščine. Ceste, koder se je pomikal sprevod, so bile polne ljudi, ki so bili prihiteli od vseh strani gledat kraljevski pogreb.

Sprevod je šel v veliko cerkev, kjer je bila slovesna črna maša in po maši navadne odveze ali molitve za mrtvega. Nato se je sprevod napotil iz velike cerkve proti Kostanjevici, kjer se je imelo kraljevo truplo začasno vložiti v grobišče grofov Turenskih. Začasno! - upalo se je namreč tedaj in še mnogo let, da se prej ali potlej kraljeva družina vrne na francoski prestol in se bodo potem tudi mrtvi mogli prepeljati v domovino.

Na Kostanjevici je opravil knez nadškof poslednje molitve in potem je ostalo kraljevo truplo v cerkvi do drugega dne, 12. nov.

1836. Ta dan opoldne je zdravnik kraljev, Karel Jakob Julijan Bougon, v pričujočnosti več plemenitih gospodov francoskih ter provinciala p. Ferdinanda Vonče in gvardijana p. Mihela Jelerčiča, izročil njegovi vzvišenosti Ludoviku Janezu Kazimiru vojvodu Blakaškemu (de Blacas d'Aulps, izgovori po francosko: d' Blaka d'óp) balzamirano truplo njega veličanstva Karla X., kralja Francije in Navarre. Brž nato se je truplo položilo in zapečatilo v svinčeno krsto v ta namen pripravljeno v sredi grobišča družine grofov Turenskih pod stransko kapelico blažene Device Marije Karmelske. in svinčena krsta se je zaprla v drugo iz orehovega lesa. V posebnem svinčenem kovčiču, vložnem v srebrno posodo v podobi srca, zaprto s ključem, je izročil isti zdravnik v pričujočnosti istih oseb istemu vojvodu Blakaškemu balzamirano srce kralja Karla X. Ta posoda z napisom se je položila v sredi na orehovo krsto in privezala na njo s trakovi, in vse to se je delo v tretjo, tudi orehovo krsto, na katero se je pritrčila plošča iz pozlačenega bronu tudi z napisom. Naposled se je ta krsta postavila v pripravljeno votlino pod cerkvijo in odprtina se je zaprla z vzdano kamnito ploščo z enakim napisom. Nekoliko večja plošča se je vložila v cerkvena tla pred podnožnikom karmelskega oltarja. Ta plošča je iz belega kamna; na nji je čisto preprosto vdolben naslednji francoski napis, zdaj od hoje že precej zbrušen:

ICI A ÉTÉ DÉPOSÉ LE XI NOVEMBRE MDCCCXXXVI TRÈS
HAUT TRÈS PUISSANT ET TRÈS EXCELLENT PRINCE
CHARLES DIXIÈME DU NOM
PAR LA GRACE DE DIEU ROI DE FRANCE ET DE NAVARRE
MORT À GORITZ LE VI NOVEMBRE MDCCCXXXVI
AGÉ DE LXXIX ANS ET XXVIII JOURS.

To je po naše: "Tukaj je bil položen 11. novembra 1836. previsoki, premogočni in preizvrstni knez, Karel deseti tega imena, po milosti božji kralj Francije in Navarre umrl v Gorici 6. novembra 1836 star 79 let in 28 dni".

Ko je bilo vse dovršeno, ob tretji uri popoldne, je vojvoda Blakaški izročil ostanke umrlega kralja varstvu p. provinciala Ferdinanda Vonče in p. gvardijana Mihaela Jelerčiča. O tej kakor oni izročitvi sta se napisali pismi: prvo francosko v dveh prepisih, katerih eden se je pustil samostanu, drugo, latinsko, sta izročila imenovana patra vojvodi Blakaškemu.

Zvesti minister in spremljevalec kraljev, vojvoda Blakaški, ni za dolgo preživel svojega gospoda. Umrli je 17. novembra 1839 na Dunaju. Na smrtni postelji je izrekel svoji soprogi in sinovom željo, da bi tam, kamor je pred tremi leti spremil svojega kralja k večnemu počitku, počivalo tudi njegovo truplo. In res so njegovi trije sinovi, Ludvik, Stanislav in Ksaverij, pripeljali svojega mrtvega očeta čez Gradec in Ljubljano v Gorico in na Kostanjevico, kjer so ga sprejeli provincial Vonča in samostanska družina, ter po navadnih mrtvaških molitvah postavili v staro grobišče grofov Neuhaus, ki je poleg onega, kjer je počival kralj. Ko se gre v sedanje kraljevo grobišče, se vidi na desni njegov grobni kamen s francoskim napisom.

Kmalu za ministrom, vojvodom Blakaškim, je umrl tudi sin kraljev, Ludvik grof Mirenski. To se je zgodilo po večletnem bolehanju in zadnje mesece hudi boleznii 3. junija 1844 v palači grofa Strassoldo, nasproti nekdanjemu frančiškanskemu samostanu v Gorici. Slovesen pogreb, podoben pogrebu njegovega očeta, je bil 8. junija 1844 v prekrasnem spomladanskem vremenu.

Truplo je ostalo v začasni krsti do 11. junija. Ta dan ob eni uri popoldne je kraljevi zdravnik Bougon, po nalogu vojvode Blakaškega mlajšega, po novem načinu mrliča balzamiral in potem vojvodi izročil; truplo se jo položilo v pripravljeno svinčeno krsto, ta v mecesnovo, ta nadalje v hrastovo in ta naposled v zunanjo iz navadnega lesa. Na to se je pritrčila plošča z napisom. Krsta se je postavila poleg očetove v grobišče grofov Turenskih in zazidala. Ob tretji uri popoldne sta p. Frančišek

Salezij Volčič, gvardijan, in p. Mihel Jelerčič, vikar samostana, vojvodi Blakaškemu izročila pismeno potrdilo, da sta sprejela truplo rajnega kneza Ludvika in se zavezujeta, v imenu samostana, zvesto ga varovati.

V cerkvi se je priložil črn grobni kamen pred oltarjem Karmelske Matere božje zraven belega očetovega. Napis na njem je tak:

ICI A ÉTÉ DÉPOSÉ LE 8 JUIN 1844 TRÈS HAUT, TRÈS PUISSANT
ET TRÈS EXCELLEN^T. PRINCE LOUIS FILS AINÉ DU ROI DE
FRANCE CHARLES X.
NÉ À VERSAILLES LE 6 AOÛT 1775 MORT À GORITZ LE 3
JUIN 1844.

“TRIBULATIONEM INVENI ET NOMEN DOMINI INVOCAVI”.

To je po naše : “Tu je bil položen 8. junija 1844. previsoki, premočno in preizvrstni knez Ludvik, starejši sin francoskega kralja Karla X., rojen v Versaju 6. avgusta 1775, umrl v Gorici 3. junija 1844. – “Bridkost sem našel in ime Gospodovo sem klical” (Ps 114, 3).

Sedem let za svojim možem, 19. oktobra 1851, je umrla v Frohsdorfu na Nižjem Avstrijskem soproga Ludvikova, Marija Terezija Karlota, hči nesrečnega kralja Ludvika XVI. in kraljice Marije Antonijete, hčere naše avstrijske cesarice Marije Terezije. Tudi njeno truplo se je pokopalo v kraljevo grobišče na Kostanjevici.

Brat kralja Ludvika XVI., kralj Karel X., je imel dva sinova, Ludvika grofa Mirenskega, vojvoda Angulemskega, ki bi se bil kot kralj imenoval Ludvik XIX., in mlajšega, Karla Ferdinanda, vojvoda Berrijskega, ki je bil 13. februarja 1820 zavratno umorjen. Starejši sin Ludvik, poročen s svojo sestrično Marijo Terezijo Karloto, ni imel otrok; mlajši, Karel Ferdinand, je zapustil hčer Luizo Marijo Terezijo, rojeno 27. septembra 1819, in sina Henrika, ki je bil rojen šele po smrti očetovi 29. septembra 1820; to je že imenovani grof Šambordski. Luiza Marija Terezija se je poročila

leta 1845 z vojvodom Parmskim, Karlom III., in je po smrti svojega soproga od leta 1854 do 1859 v imenu svojega sina vojvoda Roberta I. vladala v Parmii; pred italijansko revolucijo se je na to umaknila v Švico in 1. februarja 1864 je umrla v Benetkah. Tudi njeno truplo so pripeljali na Kostanjevico.

Njen brat, Henrik V., grof Šambordski je leta 1830 po odpovedi svojega starega očeta Karla X. in svojega strica Ludvika dobil naslov kralj, ali moral je s kraljevo družino živeti v pregnanstvu, najprej na Angleškem, Škotskem, v Pragi in Gorici. Pozneje se je za stalno naselil v Frohsdorfu; le čez zimo je hodil do leta 1866 v Benetke, od leta 1875 do 1883 pa v Gorico, kjer je stanoval v vili Böckmann (zdaj namenjeni za malo semenišče). Umrl je v Frohsdorfu 24. avgusta 1883 in 3. septembra je bil pri nas pokopan, kakor smo že napisali.

Njegova šoproga je bila Marija Terezija, nadvojvodinja Avstrijsko-Estenska, hči Frančiška IV. vojvoda Modenskega, rojena 14. julija 1817. Z grofom Šambordskim se je poročila leta 1846. Umrla je v Gorici, v hiši grofa Lantierija 25. marca 1886 in nekaj dni nato je bila pri nas pokopana. Kaj je ta preblaga gospa storila za našo cerkev, je ob kratkem povedano v VI. tečaju "Cvetja", str. 213 in dalje⁸.

Grof in grofinja Šambordska sta bila posebna dobrotnika naši cerkvi in samostanu, naj ju torej naši bralci spoznajo tudi po na koncu natisnjenih podobicah.

4. Nadaljne poprave v cerkvi in samostanu do 1. 1847.

Med dragocenostmi, ki so jih prinesli frančiškani s Sv. Gore v Gorico, iz Gorice na Kostanjevico, je bil ciborij, monštranca in tri lampe, ena velika in dve majhini. Monštranca je bila srebrna

⁸ Glej (Stanislav Škrabec), *Marija Terezija, nadvojvodinja avstrijska estenska, grofinja Šambordska*, "Cvetje" 6 (1885-1887) str. 213-215.

in pozlačena, vredna 500 goldinarjev. Tudi lampe so bile srebrne in menda ciborij ravno tako. Ali že leta 1815. pod gvardijanatom patra Rufina Zoharja so neko noč ob slabem vremenu tatje vlomili v cerkev, odprli tabernakelj in vzeli ven ciborij in monštranco in sneli srebrne lampe. Zakristana, ki je nekje blizu spal, je ropot zbudil in začel je klicati na pomoč. Pritekli so hlapci in nekateri redovniki, ali tatje so bili med tem že ušli. Odnegli so monštranco, ciborij in dve mali lampi. Veliko lampo in pokrov od ciborija so pustili na tleh, koder so bile raztresene tudi posvečene hostije. Kdo so bili tatje in kam so šli z ropom, se ni zvedelo. Novo monštranco je dal narediti p. Mihael Jelerčič iz pozlačenega bakra. On je kot gvardijan leta 1820 preskrbel cerkvi tudi nov čeden tabernakelj, ki je stal 150 gld. Delal ga je Goričan Filip Ciperla. Naslednje leto 1821 je dala neka pobožna krčmarica, Marijana Likar s Kranjskega, na svoje stroške narediti stroj, s katerim se je pri izpostavljanju monštranca s svetim Rešnjim telesom vzdigovala. P. Klarus ta stroj zelo hvali in v posnemanje priporoča; ali pozneje se je zvedelo, da cerkvene postave takega orodja ne dovoljujejo. Odpravilo se je torej leta 1886, ko se je postavil nov tabernakelj.

Naslednik p. Mihela, tretji gvardijan na Kostanjevici, je bil že omenjeni lektor, p. Krizostom Fogh, človek dobrega srca in dobre volje, v svojih rečeh tudi učen, ali glede lepih umetnosti malo ali nič izveden. On je dal cerkev vso preslikati, ali ne mojstru takega dela, temveč dvema človekoma, ki sta bila prava mojstra skaze. Slike, ki so bile prej zadosti dobre, kakor sodi p. Klarus, sta popolnoma pokvarila in namesto napisa, ki se je tedaj naredil zraven onega o ustanovitvi cerkve in samostana: "Anno 1825 plane renovatum est" (Leta 1825 se je cerkev popolnoma prenovila), bi se bilo imelo po pravici reči: "plane vastatum est" (se je popolnoma opustošila). Po naši misli tiste slike, dasi po tem, kar so kazale, cerkvi primerno izvoljene, vendar že prvotno niso bile umetniško dobro izvedene; kolikor moremo po

spominu o njih soditi, sta jih tista dva človeka namreč le prebarvala.

Naslednik p. Krizostoma je bil p. Ferdinand Vonča, profesor bogoslovja, ki je gvardijanaril od kapitlja l. 1826 do kapitlja l. 1829. On je dal sezidati dve celici pri porti z vrati na vrt, ker je za obilno družino manjkalo stanovanja. Prav zato je moral leta 1828 podaljšati tudi refektorij, kar se je zgodilo tako, da se je knjižnica skrajšala za eno okno. P. Klarus to obžaluje, ker je bila potem že ob njegovem času knjižnica premajhna za knjige, ki so se bile že nabrale. Tolikanj bolj čutimo to zdaj, čez 50 let!

Od leta 1829 do 1832 je bil p. Krizostom v drugič gvardijan in za njim je prišel še enkrat za šest let p. Mihael Jelerčič od 1832 do 1838. Tako je torej ta mož vsega vkup 12 let gospodaril na Kostanjevici ter si pridobil v tem času za cerkev in samostan veliko zaslug. Posebej opisuje p. Klarus baldahin za izpostavljanje sv. Rešnjega Telesa, ki so ga po njegovem naročilu delale goriške gospe Mainardi leta 1836. Delo je bilo res lepo, vse iz bele svile z raznobarvnimi cvetličnimi in drugimi, zlatimi in srebrnimi okraski. Ohranilo se je skozi 50 let; s starim tabernakljem in vzdigovalnim strojem vred se je l. 1886 umaknilo novi marmornati napravi.

Od l. 1838 do l. 1847 je bil gvardijan na Kostanjevici p. Salezij Volčič, profesor bogoslovja, pozneje provincial, generalni definator itd. V tem času, 30. in 31. avgusta in 1. sept. 1840, se je obhajala z veliko slovesnostjo tridnevna k časti novima svetnikoma našega reda, Pacifiku od Sv. Severina in Janezu-Jožefu od Križa. 30 tisoč oseb je bilo vse tri dni obhajanih. Dopoldne pred veliko mašo je bila vsak dan slovenska pridiga, popoldne pred litanijami z blagoslovom prvi dan italijanska, drugi dan furlanska, tretji dan nemška. Že tedaj je torej na Kostanjevici slovenščina imela prvo mesto.

Leta 1842 je p. Salezij oskrbel do danes ohranjeno uro na zvoniku; naredila sta jo slovenska mojstra, brata Anton in Jurij Metlikovec iz Komna na Krasu.

Naslednje leto 1843 sta naredila dva druga brata tudi iz Komna Jožef in Valentin Rabula marmornato pregrajo pred prezbitერიem in pred kapelico sv. Jožefa. Ob času karmeličanov je bila sicer, kakor pri ostalih treh oltarjih, tako tudi pri teh dveh lepa marmornata zagraja, ki se je pa prodala menda ob enem z dotičnima oltarjema, ko so bili patri karmeličani izgnani. Gospod Poli jo je bil ob svojem času nadomestil z leseno pobarvano.

Ravno tega leta je dal p. Salezij narediti tlak stranskih hodnikov iz belih in črnih marmornatih kvadratnih plošč; prej so imeli namreč ti hodniki tla iz opeke, razen malega prostora od oltarja sv. Terezije do karmelske kapelice, ki se še zdaj vidi umetniško krit z marmorjem. Da je poravnal stroške, je izprosil od vlade iz verskega sklada 864, od drugih pobožnih dobrotnikov 150 goldinarjev.

Prav tisto in nadaljna leta je preskrbel p. Salezij tudi mnoge razne cerkvene oprave, zlasti lepe rdeče dalmatike in pluvial, ki še zdaj služijo, in rdeče damastne proge, ki pokrivajo ob največjih praznikih tako imenovane pilastre, ki so ob straneh velikega oltarja, prezbitერიja in kapelic Marije Karmelske in sv. Križa, nadalje veliko lampo posrebreno in pozlačeno, šest svečnikov ravno takih za oltar sv. Križa, dve mašni knjigi za slovesne maše, vezani ena v rdeč žamet s posrebrenimi oklepi, druga v rdeče usnje itd.

Do tega časa je bil oltar sv. Križa, ki ga je dal postaviti na mesto prodanega oltarja sv. Jožefa gospod Filip Poli, lesen in zelo preprost; stal je na njem veliki križ s telesom Kristusovim, ki visi zdaj zakristiji nasproti poleg okna prezbitერიja. P. Salezij je hotel ta oltar nadomestiti z dostojnejšim, marmornatim. Nalašč je šel v Benetke in res je dobil tam majhen, prostoru primeren kamenit oltar, ki ga je srečno pripeljal na Kostanjevico. Podobo Križanega je dal naslikati že omenjenemu goriškemu slikarju Filipu Piku, ki jo je posnel po sliki Tominčevi, ki je v

kapeli starega goriškega pokopališča. Novi oltar je posvetil goriški knez nadškof Frančišek Ksaverij Lovšin 26. julija 1844. Vložile so se vanj relikvije svetih mučencev Krizogona in Feliksa. Škof je podelil za tisti dan vsem vernim, ki so prišli molit v cerkev, eno leto odpustka, za vsako obletnico pa 40 dni. To je edini oltar, katerega konsekracije avtentično spričevalo se hrani v arhivu samostana. Oltar se ne ujema ne po marmorju, ne po delu z nasproti stoječim karmelskim oltarjem, vendar je zadosti čeden. Med dobrotniki, ki so pripomogli, da se je oskrbel, je najznamenitejši Ludvik grof Marneški sin kralja Karla X., ki je podaril v ta namen 500 goldinarjev. Vendar oltarja ni videl več; umrl je, kakor je bilo že povedano, 3. junija tistega leta.

Tu naj se omenijo še nekateri drugi darovi francoske kraljeve družine ali z njo v dotiki stoječih francoskih velikašev, podarjeni tisti čas naši cerkvi. Vojvoda Blakaški je daroval l. 1837 velik pozlačen srebrn kelih s pateno, umetno pariško delo, ki se je cenilo tedaj na tisoč goldinarjev vrednosti, in 6 posrebrnenih svečnikov za karmelski oltar. Marija Terezija, grofinja Marneška, hči francoske kraljice Marije Antonijete, je leta 1843 podarila natančen posnetek podobe sv. Frančiška v zamaknjenju, ki jo je naslikal Gverčini in se hrani v Benetkah, cenjene na 20.000 frankov. Posnetek je naredil neki mlad umetnik Annibale Strata, ki je prejel od imenovane grofinje za svoje delo 100 goldinarjev. - Prvo izvirno sliko prav tega umetnika, ki kaže sv. Ludvika IX., francoskega kralja, ko mladeniča v molitvi klečečega, je podaril naši cerkvi grof Šamborski l. 1845. Visi zdaj na steni blizu oltarja sv. Terezije.

Najkorporativnejša pridobitev samostana pod gvardijanatom p. Salezija je bilo znatno povečanje vrta, ki je bil do leta 1842 jako tesen. Segal je namreč proti vzhodu le kakih 30 korakov dalj kot samostansko poslopje, do tam, kjer je še zdaj prvi zid. Hrib, ki se vzdiguje za njim, je bil z vsem ostalim samostanskim posestvom, ko so bili odpravljeni p. karmeličani, kupil, kakor je bilo že

povedano, neki gospod Anton Zanutič. Ta gospod je v svoji oporoki, pisani l. novembra 1800, ustanovil eno sveto mašo, ki bi se naj pela v kostanjeviški cerkvi vsako leto na veliki Šmaren, 15. avgusta, in njegovi dediči so bili dolžni za to slovesno mašo plačati vsako leto 50 goldinarjev in ubožnim goriškega mesta, ki bi bili pri tisti maši, razdeliti miloščine vsaj 25 goldinarjev. Ali kakor se rado godi s takimi ustanovami, ki bi imele trdno stati na večne čase, tako se je zgodilo tudi s to. Na prošnjo dedičev so postavne oblasti morale znižati znesek denarja pod polovico, namreč na 36 gl. 16 krajcarjev, kaeterih naj bi bilo 24 gl. 10^l kr. za slovesno mašo, 12 gl. 5^l kr. pa za uboge, ki bi prišli k maši. Ali tudi tega vsakoletnega plačevanja bi se bili dediči radi odkrižali.

Nasproti se je čutila v samostanu velika potreba, da bi se vrt razširil. Ker se je bilo namreč tu ustanovilo redovno učilišče za vso okrajino sv. Križa, je samostanska družina jako narasla, za nekaj časa celo do 43 oseb. Za toliko ljudi je bilo na tako majhnem vrtu premalo prostora, da bi se bili mogli v prostem času vsaj nekoliko sprehoditi. Že leta 1836 in 1837, ko je bil provincial p. Ferdinand Vonča, se je začelo torej pogajanje, da bi prevzeli frančiškani dolžnost tisto slovesno mašo opravljati in določeno miloščino razdeliti ubogim, dediči Zanutičevi pa bi odstopili primeren kos svojega zemljišča samostanu, ne sicer kot posestvo, temveč le za užitek. Ali najprej ga je zadrževalo to, ker je bil plemeniti gospod Anton Stabile de Seilenberg, ki mu je bilo pri delitvi dediščine v delež prišlo zemljišče, ki se je imelo prepustiti samostanu, tedaj še mladoten; potem, ko je ta dosegel postavno starost, da bi bil lahko privolil v pogodbo, je bil pa p. provincial Ferdinand Vonča nasproti, ker je sodil, da bi bilo treba okoli zemljišča, ki se je imelo pridobiti, zidu, on pa ni vedel, od kod dobiti denar, da bi zidal.

Po smrti p. Ferdinanda se je vnovič pričelo pogajanje in po privoljenju tedanjega provinciala, p. Jakoba Marenčiča je p. Salezij

Volčič kot gvardijan s posestnikom Antonom pl. Stabile 20. oktobra 1842 sklenil to pogodbo:

“1. Gospod Anton Stabile de Seilenberg je odstopil samostanu na Kostanjevici zase in za svoje dediče za vselej užitek dobrih dveh kampov zemlje imenovane po domače “Montagnella”, ki se drži vrta samostanskega;

2. Dokler bodo frančiškani v kostanjeviškem samostanu, bodo imeli pravico to zemljo po svoji volji v prid obračati, tako da bodo mogli na njej imeti ali vrt, ali vinograd, ali gozd, ali kar koli jim bo več koristilo, le drevja nalašč za ptičji lov ne smejo saditi, kakor koli drugače pa jim je dovoljeno loviti ptice;

3. Če se frančiškani drugam prestavijo ali zatrž, se vrne ta zemlja gospodu Antonu Stabile ali njegovim dedičem, v tistem stanu, v kakršnem bo tedaj, namreč z vsem, kar bo gori nepremakljivega;

4. Lastninska pravica do te zemlje ostane gospodu Antonu Stabile in njegovim dedičem, zato bodo zmeraj oni plačevali davek od tega zemljišča; vendar ne bodo imeli pravice frančiškanov motiti v njih užitku ali ga jim kdaj odvzeti;

5. V zagotovljenje užitka in vseh pravic tu obseženih se smejo patri frančiškani intabulirati na posestvo gospoda Stabile v Pristavi, iz katerega posestva sta se izločila odstopljena dva kampa;

6. Za to zemljišče bo kostanjeviški samostan vsako leto 15. avgusta opravljal eno mašo z muziko in po maši razdelil 12 gld. 5L kr. med uboge, kateri bodo prinesli listek od gospoda Antona Stabile ali njegovih dedičev, vsakemu ubogemu toliko krajcarjev, kolikor bo zapisano v listku; to bo veljalo, dokler bodo frančiškani na Kostanjevici. Ako bi se prestavili ali zatrli in se zemljišče vrne gospodu Antonu Stabile ali njegovim dedičem, prevzamejo ti dolžnost skrbeti za sv. mašo in miloščino po oporoki jim naloženo”.

S to pogodbo ste bile zadovoljni obe strani, zlasti pa so bili frančiškani veseli za nje tolikanj koristne pridobitve.

V zidu, ki je ločil stari vrt od novo pridobljenega zemljišča, je dal p. Salezij odpreti vrata, ki so bila zazidana, odkar so bili karmeličani pregnani, ter prítegniti k vrtu za kakih 50 korakov širjave in kakih 70 dolgosti novega sveta, ki ga je dal obzidati s primerno visokim zidom, da bi bil tujcem, zlasti ženskam

popolnoma zaprt ali, kakor se pravi, v klavzuri. Ostali, večji del se je le s sečjo ograbil, kjer je bil s pota dostopen.

P. Klarus natanko popisuje, kaj je stalo na novo pridobljenem svetu, ko so ga frančiškani prejeli. Na vrhnjem delu, ki je ostal zunaj klavzure, je raslo osem oljk, nekaj redov trt, kaka češplja, kaka breskev, kaka črešnja, kaka jablan in pa en kostanj. To bi bil tisti, ki še zdaj raste na vzhodnem koncu samostanskega zemljišča. Vse druge, ki stoje ob poti v seči ali tudi na zunanji strani seči, dasiravno so zdaj že toliki, če ne večji kot oni, bi bili vsadili šele frančiškani od leta 1842 nadalje.

Na delu, ki je prišel v klavzuro, je bilo videti nekaj trt, dve hruški in dve črešnji.

Zemlja je bila glinasta, pusta, malo gnojena in torej ni mogla dosti roditi. Ali po skrbi p. Salezija se je v kratkem času vse tako spremenilo, da je bilo komaj spoznati. Leta 1843 in naslednja leta se je nasadilo na zunanjem delu, zdaj navadno tako imenovanem “montenêlu”, 48 oljk. Olja se je tedaj dosti potrebovalo v samostanu, ne le za svečavo, temveč tudi za mizo, ker so se posti držali brez današnjih polajšanj; p. Salezij je mislil, kakor je videti, da se bo dalo vse to olje doma pridelovati. Ali poskušnja se pač ni posrečila; do zdaj se je ohranilo od vseh tistih, skupaj menda 56 oljk, le troje.

Na severni strani blizu seči se je na robu ob potu leta 1844 nasadila vrsta trt. Tudi drugod, v klavzuri in zunaj so se sadile tista leta nove trte, hruške, breskve, smokve, jablani, črešnje, mandeljni, marelice, nešplje, orehi in v kotu novega zidu tudi ena cipresa, ki še stoji, pa zdaj jih stoji ob gorenjem zidu že cela vrsta; z eno besedo, ves hrib se je obsadil z oljkami, trtami in sadnim drevjem, pa tudi s krompirjem, repo, zeljem, bržotami, salato, kumarami, melonami in drugo zelenjavo, bobom, fižolom, turščico in ječmenom. Iz p. Klarusovega navdušenega popisa lahko sklepamo, kako veseli so bili tedanji frančiškani novega zemljišča, kjer jim je raslo toliko lepega, dobrega sadja in druge

zdrave hrane, kjer so se mogli tudi prosto gibati in boljšega zraka se naužiti v svojih prostih urah, kar je bilo mlajših na zgornjem vrtu v klavzuri, starejši tudi na vrhu zunaj nje.

H koncu bodi omenjeno tudi poslopje na severni strani samostana, ki služi za shrambo zrnja, drv itd. To poslopje ni zidano vse ob enem času. Zahodni del je dal sezidati že p. Mihael Jelerčič, ki je porabil za to kamenje stopnic, po katerih se je izpred cerkve šlo v grobišče pod cerkvijo. Tiste stopnice namreč tedaj niso bile več potrebne, ker se ni smelo več pokopavati pod cerkvijo; zato so se tudi vrata v zidu pred cerkvijo zazidala. Zopet so se pa vrata odprla in stopnice naredile, ko se je po smrti grofa Šambordskega francosko kraljevo grobišče pod cerkvijo za stalno uravnalo. Vzhodni konec omenjenega gospodarskega poslopja je dal postaviti leta 1842 p. Salezij; porabil je zato kamenje nekake vrtno hišice, ki je bila postavljena pod gospodarstvom gospoda Polija tik starega vrtnega zidu. Tudi ta zid je dal p. Salezij spomladi leta 1847 utrditi, ker se je hotel podreti.

Še o nekaterih drugih popravah, ki so se dovršile pod gvardijanatom p. Salezija Volčiča, govori p. Klarus v svoji knjigi; povejmo nekaj tudi še o teh. Tlak pred velikimi vrati cerkvenimi je bil že dalj časa v jako slabem stanju, nekoliko od starosti, nekoliko pa, ker se je tam v veliko soboto vsako leto kurilo, da se je ogenj blagoslovil. Ker je ta tlak nad obokanim prostorom, ki je pred vhodom v grobišče pod cerkvijo, je ob deževju skozi razpoke začela voda zatekati v tisti prostor in bati se je bilo, da se vse vkup sesuje. Že za gvardijana p. Ferdinanda Vonče se je mislilo na potrebo poprave, ali nihče ni vedel prav, kako in kaj bi bili storili. P. Salezij je poklical naposled leta 1845 dva sposobna človeka iz Vidma, p. Klarus ju imenuje Valentino Patrizio in Ermenegildo Crovato, od kod je bil tretji, Giuseppe Stechina, ni povedal. Pod vodstvom poslednjega se je odstranil stari tlak, nad obokom se je naredila podlaga iz prsti dobro zbite, in nanjo se je položil novi tlak iz škrlj starega tlaka, kolikor je bilo še dobrih,

in iz novih, pripeljanih s Krasa, ki jih je obdelal na štiri vogle neki Jakob Rogelja. Oboki spod so se na novo ometali in dve okni v sprednjem zidu pod oboki ste se razširili in zgoraj okrožili, da je prišlo v prostor, ki je služil za prezimljanje limonskih drevesc, nekaj več luči. Tretje okno je ostalo tedaj še kakor je bilo, štirioglato, ker ga je zaslanjalo drevje, ki je stalo spred na posestvu sosedu, gospoda Petrogallija. Na veliko soboto se nadalje ni kurilo več na tlaku pred cerkvenimi vrati, temveč na potu ob strani cerkve, kjer ogenj ne more škoditi. P. Klarus priporoča naslednikom, naj tudi tako delajo, da se novi tlak ne pokvari, kakor se je stari. In v resnici se godi zdaj po njegovem priporočilu.

Na vse zadnje bodi omenjeno še to, da je že imenovani kamnosek Rogelja leta 1846 pod gvardijanatom p. Salezija okoli odprtine vodnjaka pred zakristijo postavil nekaj kamnit obod, čedno obdelan z vsekanim frančiškanskim grbom, na vrhu se je naredila streha s plehom krita, nad odprtino se je napravilo kolo, s katerim se je mogla privleči velika posoda vode; poslednje je bilo delo nekega Janeza Krstnika Kocijančiča. Naslednje leto se je naredil v kuhinji tlak iz kamna, pripeljanega iz Kozane v Brdih. P. Salezij Volčič je po tem takem v svojem devetletnem gvardijanatu res mnogo storil za cerkev in samostan in smo mu dolžni hvaležen spomin.

S tem smo posneli vse poglobitne reči, ki jih pripoveduje p. Klarus v svoji knjižici "Storia della Castagnavizza" pisani leta 1847 in izdani v začetku leta 1848. Omenili smo že tudi nekatere poznejše dogodke, ki so s popisanimi v ožji zvezi. Kaj več bomo povedali nadalje po dostavkih p. Klarusa, ki stoje v rokopisu njegove "Storije" in po kroniki p. Friderika Hönigmanna, ki nadaljuje zapiske Klarusove do leta 1883. Vsaj tiste bralce, ki so bili kdaj na Kostanjevici, in jim je to in ono kolikor toliko znano, bi utegnile mikati tudi te povesti.

5. Od leta 1847 do 1860.

Za p. Salezijem je bil gvardijan na Kostanjevici od kapitlja 6. sept. 1847 do kapitlja 20. avgusta 1850. p. Jernej Večerina, Hrvat, iz Drage pri Trsatu, profesor bogoslovja. - Dogodki leta 1848 se na Kostanjevici niso dosti čutili. 18. in 21. marca je bila v Gorici zaradi "konstitucije" splošna razsvetljava. Da jim drhal ne bi prišla oken pobijati, so razsvetlili obakrat tudi samostan. - 10. aprila 1848 je umrl od kapi zadet p. Rafael Ilovski, po rodu Čeh, potrjen profesor vesoljne zgodovine in latinskega jezikoslovja, organist samostana in sloveč skladatelj, naravne starosti 43, redovne 15 let. Kot suplent je prišel na njegovo mesto p. Regalat Štamcer. - Dobro leto pozneje, 22. aprila 1849 je umrl drugi mlad pater, Pavel Lavpetič, potrjen profesor novega zakona in grščine. Na njegovo mesto je prišel p. Krizostom Pečar.

Ponoči od 17. do 18. maja 1849 so tatje vlomili v cerkev skozi okno zraven oltarja sv. Križa, odprli s silo tabernakelj, polomili ciborij s posvečenimi hostijami, odtrgali s podobe Matere Božje v velikem oltarju kroni iz pleha; nato so šli, da oropajo kip Matere Božje v levem kotu cerkve, blizu velikega oltarja, ali ustrašilo jih je menda kako ropotanje, tako, da so pobegnili pustivši na oknu blizu tistega kipa pokrov ciborija in kroni ter vzemši seboj le dva majhna križca: enega, ki je bil na ciboriju, in drugega, ki je bil na majhni monštranci (ali najbrž na puščici), kjer se je hranila sveta hostija za izpostavljanje.

To leto se je postavila v samostanu peč za kruh, na tistem mestu, kjer je še zdaj. Junija meseea so začeli za samostan doma kruh peči. Prej ga je pekel v mestu pek Luka Markič, ki je umrl 22. marca 1849.

Meseca septembra in oktobra tega leta je bila v goriški okolici kolera, zlasti v Mirnu, v Biljah, v Vrtojbi in v Černici. V goriškem mestu je, prav kakor leta 1836., ni bilo; umrlo je le nekaj oseb, ki so od drugod, zlasti iz Trsta pribežale v Gorico že okužene. V

Trstu je bila huda; tam so imeli 15. oktobra procesijo, da bi jih Bog rešil morilke. To je spodbudilo nekatere Goričane, da so prosili škofa, naj bi se tudi tu napravila procesija, v zahvalo, da so bili do zdaj obvarovani, in prošnjo, da bi bili obvarovani še nadalje. Procesija je bila 20. oktobra; šla je ob 8. uri zjutraj iz škofijske cerkve na Kostanjevico in tu je imel nadškof slovesno mašo. Udeležilo se je do 3000 ljudi nižjih stanov; gospode ni bilo videti.

Ponoči 25. marca 1850 proti polnoči so spet skušali tatje vlomiti v cerkev; pa brat, ki je spal v celici nad tistim cerkvenim oknom, je čul ropot in odpodil zločinca.

10. julija tega leta ob eni četrti na štirih zjutraj je bil hud potres, ki je naredil razpoke v cerkvi in samostanu.

26. avgusta ravno tega leta je bil izvoljen pri kapitlju v Ljubljani tukajšnji profesor in bivši gvardijan p. Salezij Volčič za provinciala. Kot tak se je preselil v Ljubljano. Za profesorja namesto njega je bil postavljen p. Friderik Hönigmann od Stare cerkve na Kočevskem. Za gvardijana je bil izvoljen p. Klarus Vaskotti, za vikarja p. Jernej Večerina, bivši gvardijan.

Naslednje leto, 1851, 19. oktobra, je umrla v Frohsdorfu na Nižjem Avstrijskem vojvodinja Angulemska, Marija Terezija, hči francoske kraljice Marije Antonijete, vnukinje avstrijske cesarice Marije Terezije. Ona je bila v lastnoročno pisani oporoki določila, da naj se njeno truplo spravi pod cerkvijo na Kostanjevici, kar je njen dedič, grof Šambordski, natanko izpolnil. 28. oktobra po enajsti uri dopoldne se je pripeljal mrtvaški voz s 6 poštnimi konji v Gorico. Nadškof Frančišek Ksaverij Lušin z mestno duhovščino, svetovno in redovno, grof Šambordski z mnogo drugo visoko gospodo, goriški župan dr. Karel Doljak z mnogimi meščani, so sprejeli mrtvaški voz pri nekdanjem pokopališču pod Kostanjevico ter ga v sprevedu spremili gori do cerkve pojoč Miserere. Gori je 12 mož za to odločenih vzdignilo krsto z voza in neslo v cerkev, ki je bila vsa

s črnim suknom pokrita. Nadškof je imel slovesno črno mašo in druge pogrebne molitve; nato se je vzdignil grobni kamen in krsta spustila v grobišče grofov Turenskih. Patra gvardijan in vikar sta sprejela izročeno truplo in dala sprejemno pismo grofu Montbelskemu. Drugo jutro ob 6. uri zjutraj je prišel grof Šambordski z več drugimi francoskimi gospodi spet na Kostanjevico, kjer je bil pri sveti maši in po maši je prvič šel v grobišče pod cerkvijo ter pokropil krsto, ki ni bila še zazidana. Zazidala pa se je še tisti dan in ostala zazidana, dokler se je po smrti grofa Šambordskega grobišče drugače uredilo.

Po noči od 3. do 4. novembra 1851 se je vsled mnogega dežja zemlja na srednjem vrtu pred samostanom udrla za dober seženj globoko; podrl se je tudi kos zidu, ki je podpiral vrt in bati se je bilo, da se podere tudi ostali zid. Tudi na posestvu gospoda Ludvika Petrogallija pod samostanskim vrtom se je zemlja udrla in razpokala. Po noči od 8. do 9. novembra se je podrl daljni kos zidu in vrt nadalje znižal za več ko pol sežnja. P. gvardijan je sporočil gosposki, in prosil pomoči.

10. aprila 1852 je prišla nadvojvodinja Sofija, mati cesarja Franca Jožefa, s svojima mlajšima sinoma, nadvojvodom Maksimilijanom in Karlom na Kostanjevico ter je vstopila z njima v grobišče pod cerkvijo in potem tudi v samostan, kjer so si ogledali knjižnico, refektorij, celico patra gvardijana in nekega klerika in kor. Nato so se vrnili v mesto na Cingrof (ali Grafenberg), kjer so stanovali.

Na veliko nedeljo ob šestih zjutraj sta mlada nadvojvoda sama in brez kakega razkazovanja spet prišla na Kostanjevico ter vprašala p. gvardijana, ali ne bi mogla dobiti katerega patra, ki bi znal dobro nemški, da bi se mu mogla izpovedati. P. gvardijan ju je peljal v svojo celico, kjer ju je spovedal p. Mansvet Šmajdek, profesor fizike. Izpovedavši se, sta šla v cerkev, kjer sta bila pri slovesni maši, ki jo je pel goriški prošt monsignor Avguštin baron Kodeli, kateri je nadvojvodi tudi obhajal. Ta lepi zgled. je močno

spodbudil ljudstvo, katerega je bila cerkev natlačeno polna. Po sveti maši sta prišla nadvojvodi spet v celico p. gvardijana, kjer sta z imenovanim prelatom vzela po šalico kave z mlekom. Mladeniča sta bila silno prijazna in zgovorna, tako da je bilo jako lahko občevati z njima. 14. aprila sta poslala samostanu miloščino 100 goldinarjev.

Nadvojvodinja Sofija, prošena, da bi posredovala pri svojem sinu cesarju Francu Jožefu zastran poprave podrtega zidu na vrtu, je brž dosegla, da je bil podpisan na Dunaju 18. aprila odlok glede te poprave in 1. maja je bil že v Gorici. V zahvalo je pisal p. gvardijan dve pismi: eno (francosko) grofu Sečenu, majordomu nadvojvodinje Sofije in drugo (italijansko) nadvojvodinji sami. Vrtni zid se je dovršil meseca avgusta. Na treh mestih so se vložile tudi železne cevi, da bi voda mogla odtekat in ne bi vnovič podrla zidu in spodnesla vrta. Ali že meseca oktobra so se vsled deževja spet pokazale v popravljenem zidu razpoke; poprava potemtakem ni bila dosti prida. Tudi je bilo treba še v sredi vrta narediti majhen zid, ker je bil glavni zid prenizek in se ni vedelo od kod dobiti zemlje, da bi se bila zasula strašna jama, in dasiravno so delali bratje lajiki in služabniki samostanski, vendar je moral nekaj za apno, kamen in drugo tvarino, nekaj za delavce izdati samostan 200 gl. Delo se je dovršilo leta 1853.

Meseca januarja leta 1854 je poslal iz Pariza francoski legitimist Karel de Villette dve jako lepi vazi iz sčvrškega porcelana, ki sta se primerno njegovemu namenu postavili ob oltarju blažene device Karmelske, ena na desno, druga na levo stran. Cenili ste se tedaj čez tisoč goldinarjev vrednosti; zdaj bi bila vrednost še mnogo večja, seveda le pri ljudeh, ki poznajo in morejo plačati take reči. Opisati te dve posodi tako, da bi si jih mogel bralec, ki jih ni videl, vendarle misliti taki, kakršni ste, to ni prav lahko. Še najbolj bo zadel, kdor si misli dve tako imenovani "urni", kakor so jih imeli stari pogani, da so notri hranili pepel svojih mrličev; po mestnih pokopališčih se vidijo

sem ter tja ponarejene pri spomenikih na grobeh. Tudi te dve vazi ste prav za prav grobni urni tu shranjenim francoskim kraljevim mrličem v spomin. Po obliki in velikosti ste obe enaki, večinoma modre barve in bogato pozlačeni. Na vsaki strani imate okrogel bel prostor s slikami, ki pa niso na obeh straneh enake. Na eni je naslikan svitku podoben okrogel venec iz drobnih belih cvetic z belim trakom povit. Na tem traku se vidijo francoske besede zgoraj na levi: "Pleurons" (jokajmo), na desni: "Adorons" (molimo), spod na levi: "Toujours Villette" (zmirom Vilet), na desni: "Toujours Fidèle" (zmirom zvest). V sredi venca stojе velike črke M. T. C., ki pomenijo Marija Terezija Šarlota (vojvodinja Angulemska). Posebno njej v spomin sta torej posvečeni vazi. Popisani venec obkrožujeta dve cipresni vejici spod zvezani zgoraj ena drugi se bližajoči. Nad presledkom na vrhu je naslikana francoska kraljeva krona. Druga stran ima na okroglem belem prostoru dva narazen nagnjena podolgovato okrogla štita modre barve s tremi rumenimi lilijami, v grbih navadne oblike, na vsakem. Obkrožujeta ju dve spod zvezani cvetoči vejici z lilijam podobnimi cveti in zbližajočima se vrhoma; nad presledkom je tudi na tej strani francoska krona. Na pozlačenem bronastem stalu imate obe vazi vrezan tudi enak francoski napis, namreč ta: "Homage de Charles de Villette, Marquis de Villette, dernier du titre et du nom. 1853". Namesto ročajev imate posodi po dve "sireni", kaker pravi p. Klarus, to je bronasti pozlačeni otročji podobi, ki se spreminjata spod v dva ribja repa, v eni roki pa držite nekako veslu podobno reč. V obeh posodah je zgoraj šop belih lilij v blizu naravni velikosti in nekih drugih belih cvetic, ki se imenujejo po francosko "julienne", kaker piše p. Klarus; po latinsko se imenuje ta cvetlica "hesperis matronalis", po nemško "Nachtviole", po rusko "večernica", in tako bi se mogla imenovati tudi po naše, ker namreč zlasti zvečer lepo diši. Obe vazi ste pokriti z velikim cilindrastim, na vrhu v polkroglo zobločenim steklom, da niste izpostavljeni prahu in drugim poškodovanjem.

Vazi ste do zdaj tudi res dobro ohranjeni, prav kakor je naslednikom priporočil p. Klarus, da naj skrbe za nji, da se ne ubijejo in ne poškodujejo. Cvetlična šopa na vrhu pa, kakor je misliti, vendarle nista, kakor sta bila menda prvotno; nimata namreč več tako čiste bele barve, kakor jo imajo naravne lilije; tudi oblika je že nekoliko trpela. Ne bi bilo menda napak, ako bi se z novima lepšima nadomestila. Seveda pa tukaj nista poglavitna reč cvetlična šopa, ki sta v primeri s vazama precej majhna, temveč dragi posodi sami. Lilije so noter le kot heraldična cvetlica francoske kraljeve hiše, "večernice" pa morda kot spomin na smrt, ki je bila darovalcu tolikanj živeje pred očmi, ker je bil on sam tako rekoč posebljen "večer" svojega rodu in imena. Ne čudimo se možu, da je želel na grobu svojega kralja in njegove rodovine v spomin svoje zveste vdanosti tudi sam sebi in svojemu izmirajočemu plemenu zapustiti ta spominek, in, kakor pravi p. Klarus, so naši predniki ravnali po njegovem namenu, ko so postavili vazi h karmelskemu oltarju, ker so tedaj pod njim počivali kraljevi mrlič. Ali zdaj moramo reči in vsakdo, ki ima nekaj čuta za take reči, bo tako sodil, da vazi tam ne stojite dobro. Stojite namreč na počrtnjenih lesenih deskah, ki ste oprti od ene strani na kamnito oltarno simo, od druge pa na zid kapelice, torej nekako vsiljeni, na mestu, kjer za nji ni bilo pravega prostora. Zakaj ju niso postavili naravnost na oltar? Najbrž zato, ker je bila tedaj na tem oltarju podoba sv. Janeza Nepomucena, ležečega oblečenega v stekleni krsti, ki je na dolgo, široko in visoko jemala ves prostor med oltarno mizo in oltarno sliko Matere Božje karmelske. Te krste pa zdaj že davno ni več na oltarju in bi torej ob straneh podobe sv. Frančiška, ki je spod na tem oltarju, zadosti prostora bilo za Villettovi vazi. Vendar mislim, da jima tudi tu ne bi bilo pravo mesto. Prvič francosko grobišče zdaj ni več pod karmelskim oltarjem, temveč pod glavnim ali sploh pod prezbiterijem, kjer so nekdaj karmeličani pokopavali svoje mrtve. Drugič podoba sv. Frančiška, kakor smo že povedali, ni stala več

ko 100 goldinarjev, ni torej, četudi dar vojvodinje Angulemske, zadosti znamenita, da bi po pravici imela ob straneh tako dragocene reči.

Čislani bralec si bo morda mislil, da bi jima bilo pravo mesto na vsak način na velikem oltarju, ob straneh najmenitnejšega, kar je v cerkvi, tabernaklja, kjer je prvič zato kakor nalašč zadosti praznega prostora, drugič so tam zdolaj pokopani ti, ki ste jim vazi namenjeni, in naposled je sedanji tabernakelj postavljen na stroške poslednje izmed spod shranjenih kraljevih mrtvih. Seveda kak drugi bralec ali ogledovalec bi bil spet nasprotnega mnenja iz teh ali teh vzrokov, ki si jih moremo misliti, pa jih tukaj nočemo naštevati, ker smo se že tako predolgo zamudili pri tej reči. Pojdimo torej dalje!

Meseca avgusta 1854 je neki dobrotnik, ki je živel v Benetkah, pa je želel ostati neznan, naročil gospodu Frančišku Knollu, Tirolcu, ki je bil pa udomačen v Gorici, naj daruje naši cerkvi lepo sliko svete Družine, ki jo je bil naslikal Antonio Paolotti, mlad slikar beneške šole. Po namenu pobožnega darovalca se je postavila v neko vpuščino zidu blizu zakristijskih vrat, kjer je bila prej neka ne posebno lepo delana Mati Božja. Sliko svete Družine pa hvalijo vsi, ki umejo take reči, kot izborno delo, eno najboljših, kar jih ima naša cerkev. P. Klarus priporoča naslednikom, naj skrbe, da se ne poškoduje. In priporočilo ni bilo nepotrebno. Slika stoji nizko in neke pobožne duše si ne morejo kaj, da ne bi segale po nji z rokami in pritiskale na njo svojih poljubov. Na ta način se je podoba sčasoma spodaj res zamazala, tako, da jo je bilo treba lani snažiti in popravljati; zdaj je čista, pa kdo ve, za koliko časa.

Meseca julija 1855, pod gvardijanatom p. Jerneja Večerine, se je vnovič ustanovila na Kostanjevici bratovščina škapulirja Matere Božje Karmelske, ki je bila odpravljena pod cesarjem Jožefom II. Že leta 1852 se je bil v ta namen tedanji gvardijan p. Klarus obrnil v Rim; pa stvar se je zavlekla do navedenega časa.

Ustanovitev se je izvršila s posebno slovesnostjo in procesijo, katere se je udeležila velika množica ljudi. Tedaj je bila v goriški okolici huda kolera, in tudi mesto ni bilo brez nje. Ljudje so se nadejali, da jih bo Marija varovala tudi te bolezni, ako se vpišejo v njeno bratovščino; zato jih je prišlo toliko, da je zmanjkalo škapulirjev in je bilo treba brž pisati po nje. Tudi k bolnikom so morali kostanjeviški patri na vse strani, v Furlanijo, v Podgoro, v Pevmo, v Števerjan; pa tudi doma je bila cerkev polna in spovednice oblegane.

14. in 15. februarja 1855 se je po mnogem deževju prejšnjih dni vrt pred samostanom vnovič udrl za pol sežnja in zid je kazal, da se spet poruši. Kdaj se je potem v resnici podrl, nismo našli zapisano, temveč le, da je p. Klarus, tedaj že provincial, meseca marca 1857 prosil cesarja, ko je bil v Gorici, naj bi ukazal spet postaviti zid in cesar je prošnjo uslišal. Vsled tega so prišli inženirji in začeli preiskovati tla, in toliko časa so bečkali in vrtali, da je zadela samostan še druga nesreča. Meseca januarja 1858 je na Kostanjevici zmanjkalo vode, ne le v malem vodnjaku kapnice, temveč tudi v velikem tekoče vode, kar se ni zgodilo prej skozi vseh 35 let, kar je tu prebival pisalec (p. Klarus). In tudi, ko je spet dež prišel, je ostal veliki vodnjak prazen; očitno je bilo torej, da se je žila izgubila, ko so po vrtu inženirji kopali svoje luknje. Z velikim trudom je bilo treba zdaj prinašati vodo za kuho in pijačo izpod hriba na severni strani, kjer je izviral studenec pri stari hiši imenovani "matarica" (ta studenec je usahnil, ko so pred par leti kopali predor za novo železnico) in z južne strani, kjer izvira voda kake četrte ure od samostana v kotu med kostanjeviškim in sosednim hribom, "Rafut" imenovanim. Eno leto in sedem mesecev so pustili preteči birokrati, ne da bi se bilo izvršilo kaj drugega kot mnoge komisije in preiskave. Meseca oktobra 1858 je šel p. Klarus v Trst, da izroči osebno tedanjemu cesarskemu namestniku primorskemu, baronu Mertensu, novo prošnjo, oprto na cesarjevo besedo. Uspeh je bil ta, da so dobili

čez štiri dni v samostan odlok, s katerim se je zagotovilo, da se je ukazalo nemudoma preiskati vse in začeti z deli, zlasti, da dobi samostan pitno vodo. In prišel je v Gorico in na Kostanjevico ravnatelj javnih stavb, in preiskal stvar in kaj je storiti, in odločil, da se ima veliki vodnjak poglobiti, dokler se pride do pitne vode. Ali leto 1858 je minilo in zadnje dni januarja 1859 je zapisal p. Klarus svoje poslednje besede v tej zadevi: "do zdaj ni videti nikogar in ne stori se nič, niti, da bi se postavil zid, niti, da bi se dobila pitna voda; birokrati so nepoboljšljivi!"

P. Klarus ni dočakal novega zidu na vrtu, niti pitne vode v vodnjaku. Umril je 30. aprila 1860. Poprave so se izvršile, kakor piše p. Friderik v svoji kroniki, od 3. junija do 14. julija 1861. Vodnjak se je poglobil za en seženj, postavil se je "provizoričen" vrtni zid, ob-ensem se je popravila streha na samostanu. Za vse to je volila vlada 860 goldinarjev iz verskega sklada primorskega, od katerih pa se je 60 goldinarjev naslednje leto utrvalo samostanu. Komisije in preiskave so stale 700 gld.

S tem smo že prestopili nekoliko mejo, ki smo si jo postavili v naslovu tega poglavja. Vrnimo se še malo v leto 1859. Zadnji važnejši dogodek, ki ga je omenil p. Klarus v svojem "dostavku", je odprava Krpanovega slavoloka, ki smo govorili nekoliko o njem že v uvodu. Odstranil ga je l. 1859 goriški magistrat vsled prošnje samostanskega predstojništva, ker se je bilo bati, da se podere, z nevarnostjo tistih, ki so hodili skozi, in tudi ker je bil v napotje vozovom, ki so kaj vozili v samostan. Tako sodi p. Klarus.

Govori pa o tem dogodku tudi p. Friderik Hönigmann v svoji kroniki, začeti ravno leta 1859. In on sodi različno od p. Klarusa; piše namreč: "Od 9. do 13. marca se je odstranil Krpanov slavolok. Naši samostanski predstojniki so to reč sprožili in goriška mestna gosposka je ustregla njih želji. Kostanjevica je izgubila s tem znamenito okrasje, ker se je imenovani lok veličastno vzdigoval v vznožju griča in obiskovalce svetišča, zlasti tuje k pobožnosti spodbujal s svojim napisom:

PII MarIae CLientes, asCenDite, petIte, erIt VobIs saLVs.

(Pobožni varovanci Marijini, pojdite gori, prosite, bode vam rešenje. 1818).

Že leta 1845 so ga mislili podreti; pa se je ustavil tedanjí gvardijan, p. Salezij Volčič, in bi bil privolil le pod tem pogojem, da bi se bil više, gori pri stopnicah, spet postavil. Zdaj so želeli naši predstojniki brezpogojno odstranjenje, ker so mislili, da se drugače sam podere; ali lok je bil zidan iz obdelanega kamena tako močno, da bi bil stal lahko tudi brez poprav še več desetletij. Zdaj je, kar je! Tedanji goriški župan, dr. Doljak, je mislil s tem ustreči samostanu; tudi je dal zato držaj postaviti ob tistem delu ceste in stopnice k Baskerjevi hiši".

Tu omenjena hiša stoji ob cesti, ki pelje ob vznožju našega griča proti cesarskemu gozdu Panovcu. Tiste stopnice, ki so le za malo korakov krajšale pot od "Baskerjeve hiše" na Kostanjevico, pa so zdaj odpravljene, morda zato, da se je cesta trdnejše spodzidala.